

Augustinus: Pyhimys vai höyryjyrä?

Tämän kysymyksen parissa painin ihmisen vapaan tahdon valinnan puolesta, mutta Jumalan armo vei voiton. En voinut tulla muuhun lopputulokseen kuin siihen, mistä apostoli puhuu kirkkaasti ja totuudellisesti: ”Kuka antaa sinulle erikoisaseman? Onko sinulla mitään, mitä et ole saanut lahjaksi? Jos kerran olet saanut kaiken lahjaksi, miksi ylpeilet niin kuin se olisi omaa ansiotasi?”
retr. 2,1,1

Armo ja Augustinus kuuluvat yhteen, opetetaan koulukirjoissa.* Mutta miten tähän tultiin? Oliko armo aina kirkkoisälle kirkas? Miksi vanha Augustinus suuttui niin kamalasti Pelagiuksen porukalle, jonka mielestä armo oli Jeesuksen osoittama malli oikein elämisestä (*what would Jesus do*-armona)? Onko armo Augustinukselle halpaa ja hupaisaa?

Vastaus näihin kysymyksiin löytyy vain sukeltamalla Augustinuksen omiin kirjoituksiin. Niistä selviää pianaikaa, että Jumalan armo oli Augustinukselle aluksi vaikea pala. Miten voidaan sovittaa yhteen ilmainen armo, joka ei riipu ihmisen ansioista, ja reilu, oikeudenmukainen eli vanhurskas Jumala, joka maksaa kullekin tekojensa mukaan? Eikö ihmisen omalla valinnalla jää mitään sijaa? Tie armon ymmärtämiseen eli armon kirkastumiseen oli Augustinukselle pitkä ja epäonnistuneilla yrityksillä kivetty.

**

Augustinus itse kertoo, että hän joutui tekemään paljon tutkimustyötä ja lukemaan ahkerasti Herran apostoli Paavalia, ennen kuin armo kirkastui. Kaikki ei ollut selvillä heti kun hän kääntyi kristityksi. Muutamaa vuotta myöhemmin, kun Augustinus vihittiin papiksi Hippon rannikkokaupunkiin vuonna 391, hän tiedosti itsekkin heikot valmiutensa raamatunopettajana ja apostolin teologia tuntui vaivaavan häntä oikein kunnolla. Augustinus jäikin pian pappisvihkimyksensä jälkeen muutaman kuukauden virkavapaalle vain lukeakseen tarkkaan Paavalin kirjeitä. Augustinuksen Paavali-innostus ei jäänyt hedelmättömäksi: 390-luvulla hän kirjoitti lukuisia selitysteoksia ennen kaikkea Roomalaiskirjeestä ja Galatalaiskirjeestä, joiden yhtenä suurena teemana on juuri armo. Lukemalla 390-luvun teoksia saakin aika hyvän kuvan siitä painista, jota Augustinus kävi armon Jumalan

---

* Artikkelini on muokattu versio luvusta ”Jumalan tuomion suunnaton syvyys” kirjassani *Augustinus* (WSOY 2008).

kanssa ja jota hän itse kuvaa vanhana miehenä Jälkitarkastelua-teoksessaan: ”Tämän kysymyksen parissa painin ihmisen vapaan tahdon valinnan puolesta, mutta Jumalan armo vei voiton.” Augustinus-tutkimuksessa kiistellään vieläkin kiukkuisesti siitä, miten suurista ja voimakkaista muutoksista 390-luvun käännteissä on kyse. Englantilaisen Peter Brownin upeassa ja vaikutusvaltaisessa Augustinus-elämäkerrassa (*Augustine of Hippo* 1967) nähdään varsin radikaali ero nuoren Augustinuksen ”valoisan” ja vanhan Augustinuksen ”synkän” teologian välillä. Valoisalla tarkoitetaan Augustinuksen varhaisemmissa teoksissa näkyvää luottamusta ihmisen omiin tahdonkykyihin. Synkempää ja myöhempää Augustinusta edustaisi näiden tahdonkykyjen kiistäminen ja ihmisen pelastuksen täydellinen siirtyminen Jumalan salatun armovalinnan kätköön. Kaikkein kärkevimmin armo-opin murroksesta ja ”repeämästä” on puhunut saksalainen Kurt Flasch (*Logik des Schreckens* 1995). Flasch väittää, että Augustinuksen siirtymä käsittämättömään ja täysin ihmisen ulottumattomissa olevaan Jumalan pelastustahtoon toi läntiseen ihmiskuvaan eräänlaisen arvaamattoman ”kauhun logiikan”, jossa totalitaarisen Jumalan päätöksiä ei voi mitenkään ymmärtää eikä kyseenalaistaa. Flaschin provokaatio on kirvoittanut tasapainottavia kannanottoja: kenties ei voida puhua Augustinuksen kristillisen ajattelun läpikotaisesta muutoksesta tai murtumisesta, vaan parempi olisi ajatella hänen armo-oppiaan kehittyvänä, kasvavana, alusta asti samaan maaliin tähtäävänä (C Harrison, S Harrison).

Paini alkaa

Augustinuksen varhaista tuotantoa hallitsevat teemat, jotka hän oli perinyt omalta monivuotiselta manikealaisajaltaan. Manikealaisuus oli Augustinuksen aikana eräänlainen sivistynyt ja kriittisesti esiintyvä kristillis-agnostilainen uskonto, joka rakentui monimutkaisen mytologian varaan. Keskeistä manikealaisuudelle oli opetus maailmankaikkeuden jyrkästä kahtiajaosta: ruumiillinen luomakunta oli pahan luojajumalan aikaansaannosta. Jokaisessa ihmisessä taas asui hyvän jumaluuden valosielu, joka oli vapautettava askeesin ja manikealaisen kultin avulla. Manikealaiset katsoivat, että kaikki paha ja kärsimys maailmassa johtui ihmisen alkuperäiselle valominälle vieraista aineksista. Manikealaisen maailmanselityksen purkamisessa Augustinus ei 390-luvun teoksissaan jättänyt ainuttakaan kiveä kääntämättä. Yksi ase manikealaista ihmiskuvaa vastaan oli syyttää sitä moraalisen vastuun kieltämisestä. Jos ihminen itse ei ollut vastuussa tekemistään pahuuksista, vaan syyppää oli jokin ihmisessä loisiva vieras pahan materia, mitä järkeä oli enää puhua syyllisyydestä, moraalisisista ansioista tai rankaisemisesta?

Tähän ongelmaan tarttuu vuosina 387–395 kirjoitettu kokoomateos *Vapaa tahdonvalinta (de libero arbitrio)*, jonka kolmessa kirjassa näkyy hyvin Augustinukselle ominainen teologisen kirjoittamisen metodi: lopputulosta ei avata heti, vaan se kehitään auki hiljalleen, prosessina. Teoksen ”juonta” voisi kuvata kahden ajattelutavan painiksi. Opus on kylläkin hajanainen eikä sen pohjalta millään synny yhtenäistä kuvaa Augustinuksen tahdonkäsitteestä. *Vapaa tahdonvalinta* jääkin eräässä ratkaisevassa mielessä kesken, vaikka siitä voi hyvin nähdä sen suunnan, mihin Augustinus armonteologiassaan on menossa.

Teoksessa väittelevät keskenään Augustinus ja hänen ystävänsä Euodius, entinen keisarillisen tiedustelupalvelun agentti (*agens in rebus*) ja sittemmin Uzaliksen kaupungin piispa.

Ensimmäisessä kirjassa kumppanusten juttelu on vielä melko kepeää, mutta toinen ja kolmas kirja ovat jo totisempaa vääntöä eikä Augustinus anna niissä enää juurikaan suunvuoroa Euodiukselle. Kamppailu alkaa Euodiuksen kysymyksestä: ”Voisitko kertoa minulle, onko Jumala pahan alkuperä?” Augustinuksen vastaukset johdattelevat pikkuhiljaa alustavaan hahmotelmaan siitä, mistä synty ja pahuus johtuvat.

Keskustelun aluksi Augustinus pyytää Euodiusta määrittelemään synnin tavalla, joka olisi järjellä ymmärrettävä. Muutaman epäonnistuneen yrityksen jälkeen kumppanukset ovat yhtä mieltä siitä, että kaikkien ulkoisten pahojen tekojen ja rikosten takana on synnin perusta: pahat halut, paha himo. Pahan halun Euodius taas määrittelee ”sellaisten asioiden rakastamiseksi, jotka voimme menettää vasten tahtoaamme”. Augustinus käyttää sitten jonkin hetken osoittaakseen, että heidän löytämänsä määritelmä ei ole satunnainen, vaan ajaton ja kaikkia ihmisiä koskeva.

Nyt Augustinus käy tarkemmin kuvaamaan tätä ihmisyyksilöön ja hänen motiiveihinsa keskittyvää synnin perusolemusta. Selviää, että paha halu eli ajallisiin asioihin kiinnittyvä rakkaus on syvästi järjetöntä. Järkeä hakeutuu luonnostaan ikuisten ja muuttumattomien totuuksien tarkasteluun, kun taas pahat halut repivät ihmisen rikki, alentavat hänet eläimen tasolle ja kurjistavat hänen elämänsä loputtomaksi oravanpyöräksi. Jos ihminen antaa järjen ohjata elämäänsä, siitä tulee tasapainoista. Jos taas sielun kellarikerrosten voimat päästetään ohjaimiin, alkaa halujen hallintakausi ja tyydytysten tyrannia. Tavoitellessaan turhuutta ihmisestä tulee itse itselleen rangaistus, sillä ketäpä muuta kuin itseään voisi syyttää siitä, että on valinnut himojen hullunmyllyn pyörittämään elämäänsä mieluummin kuin järkevää ja tyyntä ikuisten viisauksien tarkastelua.

AUGUSTINUS: Mikä muukaan siis tekisi ihmisen mielen halujen orjaksi kuin hänen oma tahtonsa ja vapaa valintansa?

EUODIUS: Ei tässä minusta muuhunkaan lopputulokseen voi tulla.

AUGUSTINUS: Eikö tästä sinustakin seuraa, että ihmistä on sellaisesta virheestä myös täysi syy rankaista?

EUODIUS: En tuota kiistääkään voi.

AUGUSTINUS: No niin! Et varmaan pidä minään pienenä rangaistuksena sitä, että ihmiseltä riisutaan hyveen rikkaudet ja hän joutuukin nyt elämään himon hallittavana. Paha halu vie häntä milloin minnekin, köyhänä ja puutteen alaisena. Välillä pidät valheita totena, välillä ihan puolustelet niitä. Toisinaan joudut hylkäämään sen, minkä aiemmin hyväksyit ja sitten taas hyppäät mukaan johonkin toiseen valheeseen. Nyt pidättelet myöntymystäsi mihinkään asiaan ja pelkääät alituisen kaikkia selviä ja järkeviä päätelmiä, sitten menetät jo kokonaan toivosi löytää koskaan totuutta ja ripustaudut täysillä typeriin hämäryyksiin. Välillä pyrit ymmärryksen valoon, mutta vajoat taas alas väsymykseen. Koko ajan tuo halujen valta riehuu ympärilläsi hirmuhallitsijan ottein ja heittelee ihmisen mieltä erilaisiin, ristiriitaisiin myrskyihin. Se häiriköi koko elämäsi: milloin pelolla, milloin toiveilla, joskus ahdistuksella ja sitten taas turhilla ja pettävillä iloilla. Kärsit kauheaa tuskaa menetettyäsi rakastamasi asian ja jokin toinen juttu taas polttee mieltäsi, kun et sitä vielä omista. Vastoinkäymiset katkeroittavat mieltä, ja sitten viriääkin jo koston liekki. Mieleesi voi joka suunnalta joutua ahneuden ahdistamaksi, ylellisyyden silpomaksi, kunnianhimon viekoittamaksi, ylpeyden pullistamaksi, kateuden vääntämäksi, velttouden hautaamaksi, uppiniskaisuuden kiihdyttämäksi ja teeskentelyn kiusaamaksi kaiken muun pahan lisäksi, mitä tuo himon herruus saa aikaan ja harjoittaa. (lib. arb. 1, 22)

Himon hirmuvallan värikkään kuvauksen yksi tarkoitus on *Vapaan tahdonvalinnan* ensimmäisessä kirjassa korostaa ihmisen järkiselun suuruutta. Jos jo pahat halut, jotka ovat huonoja, saavat aikaan näin paljon toimintaa, niin on kai aivan ilmiselvää, että järki, joka on jotain paljon parempaa kuin alhaiset halut, on myös paljon voimakkaampaa ja kyvykkäämpää saamaan aikaan tekoja. Tähän Euodius myöntyy. Augustinuksen kuvaus ihmisestä, järjestä ja hyvästä elämästä sopii melko hyvin yhteen hänen aikanaan pinnalla olevan uusplatonistisen ihmiskuvan kanssa, vaikka Augustinus toki on tietoinen kristillisen uskonsa erityispiirteistä.

Ihmismielen surkea tila johtuu yksinomaan vapaan tahdon valinnasta. Ihminen itse on valinnut tilansa huonojen halujen orjana. Seuraavaksi Augustinus sitten osoittaa, miten tahtoa voi periaatteessa muuttaa lapsellisen helposti. Hän vain pyytää Euodiusta tahtomaan tahtoa olla vuoden päästä oikein onnellinen. Euodius huomaa, että tällaisen tahdon tahtominen onkin tosiaan varsin yksinkertaista. Siis, päättelee Augustinus, mikään ei ole niin hyvin tahdon hallinnassa kuin se itse: ihminen voi myös tahtoa muuttavansa tahtoaan. Näin ollen on täysin ihmisen oma vika, jos hän

jatkaa synnintekoa ja tuottaa maailmaan pahuutta. Samoin ihminen voi syyttää ainoastaan itseään, ellei hän käänny Jumalan puoleen, jotta saisi hyvitettyä menneet rikkomuksensa.

Uusi yritys

Vapaan tahdonvalinnan ensimmäisen kirjan Augustinus kirjoitti vuonna 388. Ilmeisesti hän ei ollut ihan tyytyväinen sen tuloksiin, ja tarkempi Paavalin opiskelukin alkoi vaikuttaa siihen, että samoihin teemoihin piti palata uudestaan, joskus vuoden 395 tienoilla. Nyt ääni kellossa on muuttunut. Vapaa tahto, pahojen tekojen houkutus ja hyvä Jumala eivät olekaan niin yksinkertainen yhdistelmä. Augustinus kirjoittaa *Vapaan tahdonvalinnan* jatkoksi kokonaiset kaksi kirjaa lisää. Augustinus pitää edelleen kiinni siitä, että ollakseen vastuunalaista, pahan teon täytyy olla vapaasti ja pakottomasti tahdottu (lib. arb. 3, 2). Vain vapaa tahdonvalinta voi tuottaa syntejä sanan varsinaisessa mielessä. Teoksen kolmas kirja on tässä suhteessa erityisen merkittävä. Siinä Augustinus tuo peliin entistä voimakkaammin erään tekijän, joka puuttui tyystin alkupuolen kirkasotsaisista pohdinnoista. Euodius oli jo alkuun ihmetellyt, kuinka paljon oikeastaan löytyisi sellaisia ihmisiä, jotka kykenisivät välittömällä ja rennolla tahdonvalinnalla muuttamaan nurinkurisen tilansa pahojen halujen kuljettamina. Augustinus oli silloin ohittanut kysymyksen. Nyt siihen vastataan.

Varsinaisesti tahto oli vapaa ja välitön vain ihmissuvun ensimmäisellä edustajalla eli Aadamilla. Himojen hirmuvalta on tulosta Aadamin vapaan tahdonvalinnan väärästä ratkaisusta. Jos aiemmin näytti siltä, että jokainen vastaa itse moraalisista teoistaan, on kolmannen kirjan tunnelma toinen: me kärsimme, koska joku toinen valitsi väärin. Historian aamuhämärissä tapahtuneen syntiinlankeemuksen vuoksi ihmisen mieltä ja tahtoa vaivaa tietämättömyys ja haluttomuus. Ihmisen moraalinen harkintakyky on sumentunut, eikä hän aina tiedä, mikä olisi oikein. Vielä hankalampi vaiva on haluttomuus: vaikka tietäisinkin, miten minun kuuluu tehdä, en halua menetellä niin, tai haluan vain puolittain, tarmottomasti.

Nyt Augustinus rajaa paljon kapeammin yksittäisen ihmisen mahdollisuudet käyttää vapaata tahdonvalintaansa. Vaikka ihminen ei olisikaan välttämättä kokonaan aiheuttanut syntiin sidottua tilaansa itse, niin hänen vastuullaan on kuitenkin etsiä jumalallista apua syntiseen tilaansa. Vaikka ihminen ei osaa eikä jaksa lääkittää sieluaan, hän voi kuitenkin aina tarttua tarjolla olevaan apuun.

Olet niin heikko että et jaksa sitoa omia haavojaasi. Mutta oma vikasi on, jos jätät tarttumatta sinulle tarjolla olevaan apuun. (lib. arb. 3, 53)

Näin *Vapaa tahdonvalinta* päättyy nimestään huolimatta jo melko sidottuun näkemykseen ihmisen tahdosta ja sen mahdollisuuksista. Ehkä voitaisiin sanoa, että teoksessa vapaa tahdonvalinta saa vielä tiukan pistevoiton Jumalan armon avusta. Vastuu pelastuksesta, vaikkakin hyvin ohut ja rajattu, jää vielä ihmiselle itselleen.

Augustinuksen armonteologia oli nyt käymistilassa, eikä Vapaan tahdonvalinnan toisen ja kolmannen kirjan lopputulos vieläkään tyydyttänyt häntä. Paavalia oli sittenkin hankala mahduttaa muottiin, jossa ihmisellä olisi vapaasti valittu osuus omassa pelastuksessaan. Augustinuksen korttitalo ei tarvinnut kuin kevyen töytäisyn, ja taas oltaisiin lähtöruudussa. Tuo töytäisy tuli tällä kertaa ulkopuoliselta taholta, melko pian sen jälkeen, kun Augustinus oli pannut pisteen *Vapaalle tahdonvalinnalle*.

Milanon vanha konkari, piispa Ambrosius, oli kuollut ja hänen tilalleen piispaksi oli valittu Simplicianus. Hän tiedusteli kirjeitse Augustinukselta, miten tämä osaisi selittää apostoli Paavalin Roomalaiskirjeen erikoiset kuvaukset tahdon voimattomuudesta, synnin orjuudesta ja Jumalan salatusta tavasta armahtaa toiset ihmiset ja kadottaa toiset (Room. 7 ja 9). Augustinus otti Simplicianuksen haasteen vastaan ja alkoi kirjoittaa pientä, mutta hurjan painavaa kirjaa, *Kysymyksiä ja vastauksia Simplicianukselle (de diversis quaestionibus ad Simplicianum)*.

Vyörytys ja täydellinen selätys

Paavalin Roomalaiskirjettä opiskeleva Simplicianus ei ollut tyytynyt mihinkään vähäpätöiseen tekstiin. Roomalaiskirjeen 7. luku oli manikealaisten opettajien lempitekstejä ja tuntui selvästi puhuvan sen puolesta, että ihmisellä on toinen, paha minä, jonka tekemisistä uusi minä ei ole lainkaan vastuussa. Miten Augustinus entisenä manikealaisena selittäisi tämän ongelman? Augustinus käärii hihansa ja toteaa nyt lähtevänsä puhtaalta pöydältä. Vaikka hän olikin lueskellut ja selittänyt Roomalaiskirjettä jo aiemmin (esimerkiksi teokset *Selityksiä Roomalaiskirjeeseen* ja *Roomalaiskirjeen keskeneräinen selitys*), hän ei ollut työstään erityisen ylpeä. Augustinuksen vastaus Simplicianuksen esittämiin ongelmiin alkaa Paavalin tahdon heikkouden kuvauksista, joissa kuvataan minä-muodossa synnin tuottamia ongelmia.

Tahtoisin kyllä tehdä oikein, mutta en pysty siihen. En tee sitä hyvää, mitä tahdon, vaan sitä paha, mitä en tahdo. Mutta jos teen sitä, mitä en tahdo, en tee sitä enää itse, vaan sen tekee minussa asuva synti. (Room. 7:18–20)

Augustinus on vielä tässä vaiheessa tiukasti sitä mieltä, että Paavali ei oikeastaan puhu itsestään vaan vain eläytyy sellaisen ihmisen osaan, jota Jumalan armo ei ole vielä auttanut. Paavalin kuvaus synnin lamaannuttavasta vaikutuksesta on liian kova koskeakseen ”armon alla” elävää ihmistä eli uskovaa kristittyä. Vasta myöhemmin Augustinus tarkisti tässä kantaansa ja alkoi pitää mahdollisena, jopa todennäköisenä, että Paavali sittenkin puhuu Roomalaiskirjeen 7. luvussa itsestään kristittyinä.

Joka tapauksessa Augustinus pääsee nyt Paavaliin tukeutuen kuvaamaan ihmisen tilaa siinä vaiheessa, kun Jumala ei ole vielä antanut tälle apuaan. Tällainen ihminen elää ”lain alla”: hänellä voi olla tietoa moraalisesti oikeista teoista, mutta häneltä puuttuu täysin halu toteuttaa niitä ja elää Jumalan yhteydessä. Syynä tähän halvaukseen on ihmisessä ”asuva synti”. Augustinus katsoo, että synnin perusolemus voidaan jakaa kahteen eri tekijään: Ensimmäinen elementti on syntymässä peritty kuoleman ”rönsy” (*tradux mortalitatis*). Augustinuksen käyttämä sana *tradux* sisälsi ajatuksen siitä, että sukupolvien yli siirtyy vihan hedelmiä, peritty kasvain, ilman omaa valintaamme meihin implantoitu pahan juuri ja samaan aikaan myös pahan rangaistus. Toinen elementti on jokaisen omassa elämässään hankkima tottumus pahoihin haluihin ja tekoihin (*adsiduitas voluptatis*).

Ensin mainittu elementti on peräisin alkusynnin rangaistuksesta, jälkimmäinen taas toistettujen syntien rangaistuksesta. Ensin mainitun saamme tänne syntyessämme, jälkimmäistä taas lisäämme elämän aikana. Nämä kaksi – olemusta muistuttava ja tavaksi muodostunut synti - muodostavat yhdessä erittäin vahvan ja voittamattoman himon, jota Paavali kutsuu synniksi ja jonka hän sanoo asuvan lihassaan. (Simpl. 1, 1, 10)

Näin Augustinus korostaa erittäin voimakkaasti ilman Jumalan apua elävän ihmisen voimatonta ja sidottua tilaa. Vaikka ihmisellä onkin tahdon kyky, siitä ei ole hyvän tekemiseen saati ikuisen elämän tavoittamiseen. Ihmisen tahto on väkevällä tavalla vääntynyt tuottamaan vain huonoja hedelmiä. Aadamilta lähtöisin olevan synnynnäisen taipumuksen lisäksi ihmisen omat huonot tottumukset tekevät synnistä ”voittamattoman”.

Jos tilanne on näin onneton, miksi Jumala sitten kuitenkin pelastaa jotkut? Mikä on se tasapuolinen peruste, joka erottaa vuohet lampaista? Augustinus näyttää vieläkin taipuvan sille kannalle, että ihmisten motivaatiossa täytyy olla jokin ero, jonka perusteella heidät voi valita pelastumaan tai joutumaan helvettiin. *Vapaan tahdonvalinnan* tapaan Augustinus esittää edelleen, että ne, jotka

nöyrtyvät pyytämään Jumalan armon auttavaa kättä, saavat sen ja vapautuvat synnin tukalista teljistä:

Ihmisen, jonka synti on voittanut, kadottanut ja vanginnut ja joka ei lain hyväksyessäänkään ole synnin voittaja vaan paremminkin synnin tekijä, on nöyrästi siis huudettava: ”Minä viheliäinen ihminen, kuka pelastaa minut tästä kuoleman ruumiista? Jumalan armo, Jeesuksen Kristuksen, meidän Herramme, kautta!” Vapaasta tahdonvalinnasta on nimittäin tässä kuolevaisessa elämässä vielä sen verran jäljellä, että vaikka ihminen ei kykenekään tekemään oikein kun tahtoo, niin hän voi sentään kääntyä anoen Jumalan puoleen, joka sitten lahjoittaa kyvyn oikein tekemiseen. (Simpl. 1, 1, 14)

Näistä asemista Augustinus siirtyy ratkomaan Simplicianuksen seuraavaa kysymystä, ja nyt mannerlaatat alkavat liikkua. Simplicianus oli ihmetellyt Roomalaiskirjeen 9. luvussa esitettyä tilannetta, jossa Paavali kertoo Jumalan armahtavan ja valitsevan Jaakobin, mutta vihaavan Esauta.

Onhan kirjoitettu: "Jaakobia minä rakastin, mutta Esauta vihasin." Mitä me tähän sanomme? Ei kai Jumala ole epäoikeudenmukainen? Ei suinkaan. Hän sanoo Moosekselle: "Minä armahdan kenet tahdon ja osoitan laupeutta kenelle tahdon." Ratkaisevaa ei siis ole, mitä ihminen tahtoo tai ehtii, vaan se että Jumala armahtaa. (Room. 9:13–16)

Augustinus myöntää aluksi, että kohdan selitys on hänelle hämärän peitossa. Jos Jumala valitsee kahdesta samanlaisesta toisen, mutta ei toista, eikö henkilökohtaiselta vastuulta ja Jumalan oikeudenmukaisuudelta mene kokonaan pohja pois? Paavalin perusajatus on kuitenkin täysin selvä, eikä Augustinus pääse siitä yli eikä ympäri: Kukaan ei saa kerskua omilla teoillaan tai moraalisilla ansioillaan. Ihmisen hyvät teot ja oikeat valinnat ovat *seurausta* siitä, että jumalallinen armo on vaikuttanut hänen elämäänsä. Ne eivät siis millään tavalla *edellä* Jumalan armoa.

Ei tuli lämmitä tullakseen polttavaksi, vaan koska se on polttavaa. Ei pyörä pyöri tullakseen pyöräksi, vaan koska se on pyöreä. Ei myöskään kukaan tee hyvää saadakseen armon, vaan siksi että on armahdettu. Kuinka joku voi elää oikein (*iuste*), jos häntä ei ole vanhurskautettu (*iustificatus*)? Kuinka joku voi elää pyhästi ellei häntä ole pyhitetty, ja kuinka joku voi kaiken kaikkiaan elää ellei häntä ole tehty eläväksi. Armo vanhurskauttaa, jotta vanhurskautettu voisi elää oikein. Ensin on siis armo, sitten hyvät teot. (Simpl. 1, 2, 3)

Siitä hetkestä alkaen, jolloin Jumala kutsuu ihmisen ja antaa hänelle armonsa, ihminen siis alkaa aktiivisesti ja tehokkaasti tahtoa ja tehdä hyvää. Ennen sitä hän on kykenemätön, halvaantunut ja sidottu.

Nyt Augustinus käy ongelman ytimeen: mikä on se syy, jonka perusteella Jumala valitsee jonkun ihmisyksilön armonsa kohteeksi? Paavalin kuvaaman tilanteen avulla hän käy läpi erilaisia vaihtoehtoja. Harkitut ja silminnähettävät teot eivät tule kysymykseen, koska lisäksi kaksi poikaa eivät olleet vielä edes syntyneet, ennen kuin Jumala oli jo valinnut toisen armoon ja toisen vihaan. Augustinus etenee hämärässä hapuillen. Voisiko perusteena olla Jaakobin usko ja Esaun epäusko? Tai jospa Jumala tiesi ennalta, kumpi uskoo ja tekee hyviä tekoja ja valitsi sillä perusteella Jaakobin, mutta hylkäsi Esaun? Augustinus hylkää kaikki tällaiset kaukaa haetut selitysmallit, sillä ne ovat ristiriidassa luvun perusajatuksen kanssa. Ratkaisevaa ei ole ihmisen toiminta, edes ennaltatiedettynä, vaan Jumalan valinta. Augustinuksen tekstistä kuultaa kirjoittajan kuumeinen ahdinko. Hän tahtoisii tarttua mihin tahansa vaihtoehtoon voidakseen osoittaa, että ihmisen omilla valinnoilla on silttenkin merkitystä tulevan ikuisen elämän kannalta. Mutta painikumppani on liian väkevä, ja Augustinus joutuu antamaan periksi.

Jos siis Jumalan laupeus ja kutsu ei edeltäisi kaikkea, kukaan ei voisi uskoa, niin että alkaisi tulla vanhurskaaksi ja saisi kyvyn tehdä hyvää. *Ennen mitään ihmisen ansiota on siis – armo.* (Simpl. 1, 2, 7)

Armo tarkoittaa Augustinukselle sitä, että Jaakob valitaan, mutta Esaut ei. Toinen valitaan armahdettavaksi, toinen jätetään Jumalan vihan kohteeksi. Heidän omilla valinnoillaan tai teoillaan ei ole mitään merkitystä. Samalla Augustinus kuitenkin toteaa hämmentyneen oloisena, että Paavalin mukaan Jumala on kaikesta huolimatta täysin oikeudenmukainen. ”Näin apostoli ratkaisee ongelman – tai oikeastaan solmii sen vielä tiukemmaksi.”(Simpl. 1, 2, 9) Augustinus ei kaihda viimeisiä ratkaisevia askeleita. Jumalan aloitteesta ihminen myös tahtoo. Jumalan ansiota ovat niin tahdon kääntyminen kuin hyvissä teoissa edistymisenkin. On vaikea enää sanoa, mitä ihmisen vastuulle varsinaisesti jää. Loppujaksossa Augustinus heittää käytännössä hyvästit tahdon vapaalle valinnalle siinä mielessä, että ihmisellä olisi itsellään mahdollisuus vaikuttaa iankaikkiseen kohtaloonsa. Hän esittää Simplicianukselle retorisen kysymyksen, jonka kielteinen vastaus on lukijalle ilman muuta selvä.

Tietenkin vapaalla tahdonvalinnalla on merkitystä, ja tietenkin vapaa tahto on olemassa. Mutta minä kysynkin: mitä merkitystä sillä on ”synnin alaisuuteen myydyille”? (Simpl. 1, 2, 21)

Augustinus ei jätä kiveä kiven päälle. Voisihan joku ajatella, että Jumalan armahdustuomioiden ja kadotustuomioiden perustuvat siihen, miten yksilö ottaa vastaan saamansa jumalallisen kutsun. Jumalahan kutsuu kaikkia, mutta tiedetään, että vain harvat pelastuvat. Augustinuksen vastaus viittaa taas Jumalan armon salaisuuteen. Kaikki kyllä kutsutaan, mutta vain tietyt ihmiset kutsutaan ”soveltuvalla tavalla” (*congruenter*) – ja yksin Jumala päättää sen, ketkä kutsutaan soveltuvalla tavalla. Ne, jotka eivät ota armon kutsua vastaan, on kutsuttu tavalla, jota he eivät tajua tai huomaa ottaa vakavasti.

Eikö tällainen Jumala sitten ole mielivaltainen? Miten Jumalaa voi sanoa vanhurskaaksi eli oikeudenmukaiseksi, jos hänen armonsa perusteita ei voida tuntea tai tutkia? Jumalan majesteetin suuruuden tajuaminen ja ihmisen mitättömyyden ymmärtäminen on Augustinukselle armon ymmärtämistä (*intellectus gratiae*). Armon antaman näkökyvyn ansiosta ihmiselle kirkastuu, että hän ei voi arvostella Jumalaa eikä arvioida Jumalan toimintaa ulkopuolisena tarkkailijana, jolla olisi Jumalaa paremmat oikeudenmukaisuuden tai hyvyyden kriteerit. Syntiensä takia jokainen ihminen kuuluu tuomionalaiseen joukkoon, samaan synnin syssyyn (*massa peccati*), joka on matkalla helvettiin. Miten vääryyden vankina oleva ihminen voisi valittaa, että Jumala toimii epäoikeudenmukaisesti, jos Hän lakkaa joiltain vaatimasta saataviaan? Armon valossa ihminen ymmärtää oikein päin: hän itse onkin velallinen ja Jumala on velan perijä. Ihminen on väärässä ja Jumala oikeassa.

Jumalassa ei ole vääryyttä. Tämän täytyy pysyä kirkkaana ja horjumatta nöyryyden lujittamassa ja uskon vahvistamassa mielessä. On uskottava sitkeästi ja vakaasti, että tapa, jolla Jumala armahtaa kenet tahtoo ja paaduttaa kenet tahtoo [...] johtuu salaisesta ja ihmisen vähäisen käsityskyvyn tutkimattomissa olevasta oikeamielisyydestä. (Simpl. 1, 2, 16)

Simplicianuksen kysymyksen käsittely ja Augustinuksen teologinen jaakobinpaini loppuu jyrkänteen äärellä. Jumala valitsee ja armahtaa yksin. Jumalan armovalintaan ei voi vaikuttaa omilla teoilla ja sen syyt ja perusteet on ankkuroitu lujasti Jumalan valtaan, suuruuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Ihminen voi vain nöyränä kiittää tekijäänsä ja armahtajaansa. Kaikki pääsevät kyllä helvettiin, koska kuuluvat samaan tuomionalaiseen ihmiskuntaan, mutta vain Jumalan armosta ja ansiotta voi pelastua taivaaseen.

Tällaisen ymmärryksen valaisema järki mykistyy, sillä se katselee Jumalaa, joka nöyrtyi itse, tyhjensi itsensä aina ristinkuolemaan asti ja valitsi sitten asiansa ajajiksi oppimattomat kalastajat eikä koulutettuja taituripuhujia. ”Onhan se nyt ilmeistä, että useimpia meidän uskovista

kristityistämme [...] ei voi älyltään mitenkään verrata tiettyihin harhaoppisiin tai sanotaan nyt vaikka edes roskafarssien näyttelijöihin.” (Simpl. 1, 2, 22)

Augustinus päättää vastauksensa Simplicianuksen kysymyksiin juhlavalla ja haltioituneella tyyllillä:

”Ei kai Jumala ole epäoikeudenmukainen? Ei suinkaan.” (Room. 9:14) Miksi näin ja miksi ei taas noin? ”Ihmisparka, mikä sinä olet arvostelevaan Jumalaa?” (Room. 9:20) Jos et joudu maksamaan velkaasi, olet todella onnellinen. Jos joudut ne maksamaan, sinulla ei ole mitään perusteita valittaa. Meidän tulee vain uskoa, vaikka emme aina käsittäisikään, sillä Jumala loi ja teki kaikki hengelliset ja ruumiilliset olennot ja pani kaiken paikalleen ”luvun, painon ja mittansa mukaan” (Viis. 11:21). Hänen tuomionsa ovat tutkimattomat ja hänen tiensä tuntemattomat. Lausu halleluja, laula kanssani ylistyksen laulua. Lakkaa kysymästä: miksi näin ja miksi ei noin? Kaikki on luotu omalla ajallaan.

Vielä vanhana miehenä Augustinus siis muistelee nuorena piispana kirjoittamaansa kirjaa: ”painin ihmisen vapaan tahdon valinnan puolesta, mutta Jumalan armo vei voiton”. *Kysymyksiä ja vastauksia Simplicianukselle* sisältää Augustinuksen armo-opin pähkinänkuoressa. Augustinus ei tässä kysymyksessä enää muuta mieltään, vaan on kamppailunsa kamppailut. Vilkaistu vuonna 426 kirjoitettuun teokseen *Armo ja vapaa tahdonvalinta* riittää osoittamaan, miten kauas pienen Simplicianus-kirjaseen eväät Augustinuksen omassa elämässä kantoivat.

Kysymyksiä ja vastauksia Simplicianukselle on erittäin merkittävä teos Augustinuksen omassa teologiassa. Vielä suurempi ja kauaskantoisempi on sen jälkivaikutus myöhempään läntiseen teologiaan. Martti Lutherin *Sidottu ratkaisulta* (1525) käsittelee monella tavalla yhtenevästi Augustinuksen kanssa vapaan tahdon ja armon suhdetta. Luther piti yleisesti ottaen Augustinuksen opetusta armosta ja Jumalan vanhurskaudesta kaikkein osuvimpana kirkon isien teksteistä. Teoksen kuvaus Jumalan armosta on kaukana halvasta ja kepeästä. Armossa on kiinni elämä ja kuolema, armossa on tosi kyseessä. Armo on kallista, sillä sen hankkimiseksi Jumalan piti itse nöyryä korkeuksistaan, jotta ylpeä ja velallinen ihmiskunta voitaisiin pelastaa. Augustinukselle armo ei ole pähäntaputtelua ja itsensä hyväksymistä vaan kohtisuoraan Jumalalta putoava raskas ja kallis lahja, joka mykistää ja kukistaa kaikki omat valinnat ja ansiot. Carol Harrisonin kielikuva onkin tässä osuva: Augustinuksen armo ei ole hoitavaa ja hyväilevää, vaan se on kuin ”höyryjyvä” (steam roller).

Jo Augustinuksen aikalaiset arvostelivat hänen armo-oppiaan kohtalonomaiseksi, fatalistiseksi. Pelagiolaisen eturivin teologin, Julianus Aeclanumilaisen piirtämässä karikatyyrissä Augustinuksen ihmisestä tulee tahdoton sätkynukke, jonka omalla haluamisella ei ole mitään merkitystä. Näihin

syytöksiin Augustinus tuntuu vain kohauttavan olkapäitään ja käskee lukemaan tarkemmin Paavalia.

Lue lisää

Brown, Peter

2000 Augustine of Hippo. 2nd ed. Berkeley.

Drecoll, Volker Henning

1999 Die Entstehung der Gnadenlehre Augustins. Tübingen.

2007 „Gnadenlehre“. –Augustin Handbuch (hrsg. V.H. Drecoll). Mohr Siebeck: Tübingen. 488-498.

Flasch, Kurt

1995 Logik des Schreckens. Augustinus von Hippo, De diversis quaestionibus ad Simplicianum I 2. Mainz.

Harrison, Carol

2006 Rethinking Augustine's early theology : an argument for continuity. Oxford.

Lössl, Josef

1995 "Wege der Argumentation in Augustinus' de libero arbitrio". -Theologie und Philosophie 70. 321–354.